

ПРВА ТИТОВА ПОСЕТА ВАШИНГТОНУ – ПОСЛЕДЊИ КЕНЕДИЈЕВ МЕЂУНАРОДНИ АНГАЖМАН (17. октобар 1963) *

Др Драган БОГЕТИЋ
Институт за савремену историју

АПСТРАКТ: После читавог низа вишегодишњих неуспешних покушаја Јосипа Броза да висок ниво политичке и економске сарадње Југославије са САД-ом заокружи званичном посетом овој држави, у јесен 1963. коначно долази до реализације оваквог настојања. Сви они ограничавајући фактори у САД-у који су довели до пролонгирања и одгађања Титове посете најмоћнијој западној сили, дошли су до изражаја и током кратког, једнодневног сусрета двојице државника у Вашингтону. Демонстрације југословенске емиграције и католичких кругова и антикомунистички протести дела америчког грађанства, у великој мери су пољуљали самопоуздање југословенског лидера. Али, његов главни политички циљ којим се руководио када је дошао у САД – отклањање препрека за даљу сарадњу двеју држава, ипак, углавном је био остварен. Што се самог председника Кенедија тиче, повећан степен своје кооперативности према Југославији није имао прилике да дугорочно исказе. Већ наредног месеца, после атентата у Даласу, на трагичан начин је завршио своју политичку каријеру. Сусрет са Титом био је његов последњи сусрет са неким страним државником.

Кључнеречи: САД, Југославија, Тито, Кенеди, помоћ, сарадња, спољна политика, атентат, блокови, коегзистенција, међународни односи

---

* Рад је написан у оквиру пројекта *(Не)успешна интеграција – (не)довршена модернизација: међународни положај и унутрашњи развој Србије и Југославије 1921–1991*, (број 147039), који је одобрило и финансира Министарство науке и заштите животне средине Републике Србије.

Када је Јосип Броз 17. октобра 1963. коначно крочио на северни травњак Беле куће срдечно се рукујући са председником Џоном Кенедијем, ни он ни његов домаћин нису могли слутити колико ће њихова будућа лична сарадња, чије су темеље тек успоставили, бити кратког века. Ипак, садржајне компоненте новог раздобља југословенско-америчких односа које је наступило после сусрета Тито–Кенеди, у великој мери су биле опредељене управо политичким премисама и компромисним решењима која су давала тон шесточасовном разговору двојице државника. Потискујући идеолошке анимозитете у други план, руковођени искључиво прагматичним државним интересима, Тито и Кенеди су успели да југословенско-америчке односе, који су у том моменту достигли своју најнижу тачку, поново поставе на солидну основу, адекватну новој међународној реалности и новом спољнополитичком курсу који су следиле њихове државе.

Прва Титова посета Вашингтону, иначе, имала је своју по много чему заиста бурну, дугу и необичну предисторију. Та посета је циклично најављивана и одјављивана у целокупном раздобљу релативно присних односа Југославије и САД-а, током 50-их година.

Идеја Стејт департмента о упућивању позива југословенском председнику да посети САД јавља се још током 1954. године, у време када се преко штампе и кроз незваничне разговоре наговештавала таква могућност. Неповољна реакција дела јавног мњења и политичара у САД-у навела је иницијаторе ове посете да привремено одустану од своје намере. У том смислу је тадашњем амбасадору Владимиру Поповићу саопштено да се с америчке стране и даље разматра могућност Титове посете, али да „за сада положај Ајзенхауера није довољно консолидован и да треба мало причекати”.¹

Исто питање се разматрало и током 1955. и 1956, али стално присутан страх од реакције јавног мњења на својеврстан преседан у америчком политичком животу као што је посета лидера једне социјалистичке државе, резултирао је победом линије мањег отпора и одлагањем реализације деликатне одлуке.

Тек после поновне победе Ајзенхауера на председничким изборима крајем 1956. актуелизује се иницијатива за позивом Јосипа Броза у САД. У свом писму од 12. новембра 1956. Ајзенхауер је упутио званичан позив Титу да посети Сједињене Државе почетком следеће године. Тито је готово одмах, 20. новембра, прихватио овај дуго ишчекиван позив.²

¹ Дипломатски архив Министарства иностраних послова (даље ДАМИП), 1957, стр. пов. ф-3, 45.

² Foreign Relations of the United States, (dalje FRUS), 1955–1957, 26: 754-56. Pismo D. Ajzenhauera J. B. Titu; Isto, 25: 756-57. Pismo J. B. Tita D. Ajzenhaueru (Lorejn M. Lis, *Održavanje Tita na površini. Amerika, Jugoslavija i hladni rat*, Beograd, 2003, str. 281).

Међутим, убрзо после упућивања позива председнику Титу да дође у званичну посету Сједињеним Државама, током децембра 1956, долази до неповољног обрта и компликација које су све више потискивале наведене резоне америчке владе у други план. Иако су аутори позива покушали да вест о доласку Тита у САД до даљњег чувају у строгој тајности, ова информација је ипак процурила у јавност. Њу су противници идеје о овој посети из редова Конгреса, али и Стејт департмента доставили штампи. Врло брзо долази до организованог и све агресивнијег антијугословенског наступа противника Титове посете САД-у. Најгласније у том контексту биле су снаге окупљене око католичке цркве, „десна крила” обеју америчких странака и југословенска „политичка емиграција”. Преко штампе која је била под њиховим утицајем, они су објављивали текстове препуне увредљивих дисквалификација и оштрих оптужби на рачун југословенске политике.

Попуштајући под притиском кампање и сама изненађена њеном жестином, америчка администрација је сугерисала југословенској страни да се посета сведе на само три дана, да се она ограничи на Вашингтон, да се одложи за крај априла (у време ускршњег одмора) када Конгрес не заседа како би се на тај начин спречило Титово иступање пред овом институцијом.³

Иако Стејт департмент није био склон да призна да је дошло до одлагања посете, већ инсистирао на томе да се ради чисто о техничким стварима и да датум посете још није одређен, југословенска влада, увређена пасивним ставом несуђених домаћина према свеопштој антијугословенској кампањи, одустала је од посете. У депеши Министарства иностраних послова од 11. марта 1957. амбасадору Матесу, скренута је пажња на одустајање Југославије од било каквих даљих разговора о посети Јосипа Броза Сједињеним Државама. При томе се напомиње како се из извесних америчких кругова пласира информација да Југославија покреће питање посете Тита Сједињеним Државама „из престижних разлога, ради јачања њене позиције према Истоку”. С обзиром на негативан став америчке штампе и великог дела јавног мњења, а и на држање америчке администрације, наложено је Матесу да америчким званичницима нагласи да: „Југославија нема намеру да поново покреће ово питање и сматра да је за ову годину посета отпала”.⁴

У складу са инструкцијама своје владе, истог дана по пријему наведене депеше, амбасадор Матес је обавестио америчког државног подсекретара Роберта Марфија о ставу Југославије по питању планиране посете. При томе му је изразио и своје жаљење „што америчка влада ништа није учинила да сузбије оштре антијугословенске наступе у САД појединих кругова непријатељски расположених према Југославији”.⁵

³ ДАМИП, 1957, стр. пов, ф-3, 45.

⁴ Исто.

⁵ ДАМИП, 1957, стр. пов, ф-3, 35. Телеграм Л. Матеса ДСМИП-у о разговору са државним подсекретаром САД Робертом Марфијем, 11. фебруар 1957.

Последњи у низу покушаја да се организује Титова званична посета САД-у покренут је током Петнаестог редовног заседања Генералне скупштине УН, септембра 1960. Пошто је најављено учешће Јосипа Броза на овом заседању и његов долазак крајем септембра у Њујорк у седиште светске организације, чинило се да би то могла бити погодна прилика да југословенски председник коначно посети Вашингтон. Међутим, разлози који су узроковали одлагање и претходних планираних Брозових посета САД-у и овај пут су се испречили у реализацији овакве иницијативе америчке владе. Ипак, Титов боравак у Њујорку искоришћен је за његов, иначе, први сусрет са једним америчким председником. У седишту ОУН-а, Тито се 23. септембра 1960. сусрео са Ајзенхауером. Разговор је протекао у срдачној атмосфери, али је био лишен било каквих значајних политичких договора у сфери билатералних или ширих међународних односа. Наиме, после овог сурета предстојали су председнички избори у САД-у и Ајзенхауер није више био у прилици да битно утиче на даље југословенско-америчке односе.⁶

Проблеми око посете југословенског председника САД-у уклапали су се у преодминантну кривуљу југословенско-америчких односа: успон-пад. Поред тога, у условима сталне ескалације хладноратовских тенденција тешко је били постићи консензус у америчким политичким круговима око прихватљивог политичког курса према Југославији. Подвојеност ових кругова око тога да ли се „опасност ширења комунизма” може сузбити вештом и балансираном подршком дисиденту из редова комуниста, Југославији, или да су све присталице идеологије марксизма-лењинизма исте и подједнако опасне – доводила је стално до неочекиваних обрта у наступу америчке владе у овом контексту. Ситуација се додатно компликовала због већ устаљеног сукоба америчке администрације са Конгресом око питања опортуности сарадње са „Титовим комунистичким режимом”. Већина конгресмена у свом оштром наступу против Тита видела је могућност наглашеног истицања свог антикомунизма, што је значило већу подршку бирача.

Иако су поменуте детерминанте Титове посете САД-у и током наредних година и даље биле присутне у америчком политичком животу, па чак у међувремену и добиле на снази, ипак, половином октобра 1963. долази до коначне реализације иницијативе за сусретом двојице председника. Таква епизода био је резултат својеврсне југословенске дипломатске офанзиве усмерене на превладавање актуелне кризе, која је у међувремену захватила односе двеју држава.⁷ Током своје посете Вашингтону, маја 1962,

⁶ Музеј историје Југославије, Кabinet председника Републике (dalje MIJ, KPR), I-2/12, Zabeleška o razgovoru druga Tita sa Eisenhowerom dana 23. septembra 1960 godine.

⁷ Та криза је дошла до изражаја после одржавања прве конференције шефова држава или влада ванблоковских држава у Београду. Револтирана Титовим „антизападним” и „антиамер-

југословенски министар иностраних послова Коча Поповић је у разговорима вођеним са америчким државним секретаром Дином Раском и председником Кенедијем, покушао да разреши актуелну спорну ситуацију и појасни међународну позицију Југославије. Делимично је успео да убеди своје саговорнике да побољшање југословенско-совјетских односа неће ићи на штету будуће сарадње Југославије са САД-ом.⁸ Сличну интенцију имало је Титово писмо Кенедију, сачињено 7. априла 1963, у коме га позива „да владе наших земаља учине све што је неопходно да се заустави овај процес слабљења и кварење наших односа, да се онемогући даље слабљење онога што је постигнуто нашим заједничким напорима у току протеклих година”.⁹ Већ наредног месеца у званичну посету Југославији стигао је Дин Раск, који је упутио Титу позив да посети САД и кроз директан разговор са председником Кенедијем створи услове да се отклоне све несугласице и неспоразуми који стоје на путу даљег унапређења југословенско-америчких односа.¹⁰

Кенедијев позив је у западној јавности тумачен као веома смео и ризикант потез с обзиром на Титову очигледну непопуларност у америчким политичким круговима и америчком јавном мњењу. Међутим, позадина тог потеза заснивала се на врло рационалним и прагматичним разлозима. Упознат са предстојећом посетом Јосипа Броза латиноамеричким државама, Кенеди је био заинтересован да, испољавањем сопствене кооперативности, ублажи евентуални антиамерички наступ југословенског председника током овог путовања и превентивно утиче на њега да не заузме политичку позицију коју је заступао на Београдском самиту ванблоковских држава. Исказаном спремношћу да сарађује са несврстаном Југославијом, САД су остављале позитиван утисак код влада латиноамеричких држава које је Тито намеравао да посети, легитимишући се као поборник мирољубиве политике лишене било каквих атрибута хегемонизма. С друге стране, америчка ад-

---

ричким” наступом на овом самиту, америчка влада је оптуживала Југославију да је напустила свој ранији спољнополитички курс и преузела улогу експонента „совјетског хегемонизма и великодржавних интереса”. У том контексту амерички Конгрес је донео одлуку о укидању даље економске помоћи и укидању клаузуле најповлашћеније нације Југославији. Ове две мере представљале су озбиљну претњу реализацији актуелних развојних програма Југославије, али и озбиљну опасност да Југославији буде ускраћена животна потребна помоћ у пшеници. Укидање клаузуле најповлашћеније нације, најављено за наредну годину, практично би елиминисало могућност даље робне размене Југославије са својим најважнијим спољнотрговинским партнером – САД-ом.

⁸ ДАМИП, 1962, ПА, ф-120/САД, 419 558. ДАМИП, 1962, стр. пов, ф-1, 50 и 51, Извештај о посети државног секретара Коче Поповића земљама Латинске Америке и САД током маја 1962.

⁹ МИЈ, КПР, И-1/1098, Порука председника ФНРЈ Јосипа Броза Тита, председнику САД Џону Кенедију у вези са односима и сарадњом између Југославије и САД, 7. април 1963.

¹⁰ ДАМИП, 1963, стр. пов, ф-1, 11, Zabeleška о prijemu američkog Državnog sekretara за inostrane poslove Deana Ruska, kod Predsednika Republike, 4. маја 1963, у 19 часова.

министрација је и иначе била заинтересована за превазилажење спора са Југославијом, свесна да би његово дугорочно пролонгирање могло угрожити независност Југославије и гурнути Тита у совјетски загрљај.¹¹

Поучена негативним искуствима (стеченим током Титовог боравка у седишту ОУН-а у Њујорку септембра 1960), у вези са могућом непријатељском реакцијом поприлично бројне скупине противника Титове посете САД-у, америчка влада је уочи доласка свог госта из Југославије предузела одређене ванредне мере безбедности. По доласку у САД, 16. октобра, Тито је био смештен у Вилијемсбургу, граду у држави Вирџинији у чијој се непосредној близини налазио аеродром америчког ратног ваздухопловства Ленгли, на који се претходно спустио авион југословенског председника после његове посете Мексику. Ова локација је одабрана да би се избегао Титов сусрет са демонстрантима и спречиле немиле сцене које су пратиле ову врсту сусрета.

Из Вилијемсбурга, Тито је наредног дана специјалним хеликоптером америчког председника пребачен директно до самог врта испред Беле куће, где га је уз пуне војне почасте, уз интонирање националних химни и уз почасну артиљеријску паљбу, дочекао Кенеди.¹²

Интересантно је то да је карактер дочека госту из Југославије на један начин виђен и тумачен у западним политичким круговима, а на сасвим други у извештајима југословенске амбасаде и југословенског министарства спољних послова.

По западним политичким критеријима, југословенском председнику је приређен коректан, али свакако не и срдачан дочек. Гостољубивост је практично сведена на минимум који је наметао службени протокол у оваквим приликама. Кенеди је водио рачуна да не буде сниман како се рукује са југословенским председником. Није било вожње улицама нити било каквог Титовог ширег контакта са америчком јавношћу. Тито, такође, није ни имао прилике да уопште види Вашингтон. Американци су инсистирали на томе да се ради о неслужбеној, радној посети, у том духу је и позив за посету стигао тек уочи завршних припрема у Југославији за Титов полазак на пут у земље Латинске Америке.¹³

Југословенски амбасадор у САД-у, Вељко Мићуновић је први сусрет Кенедија са Титом видео сасвим другачије: „Веома свечана и пријатељска атмосфера дочека у Вашингтону (Белој кући) обележила је почетак посете. Упадљиво лично залагање и пажња Кенедија дали су тон читавом сусрету”. По Мићуновићу, „комплетан церемонијал, његова свечаност и озбиљност,

¹¹ The National Archives, (dalje TNA), NY 103 145/6, 172 002, U.S. Visit of President Tito.

¹² МИЈ, КПР, I-1-2/САД. „Председник Тито у Вилијемсбургу” (*Преглед*, децембар 1963).

¹³ TNA, NY 103 145/7, 172 002.

број и висок ранг званица... све је то у очима јавности, штампе и самих учесника, подигло посету на висок ниво значајног и садржајног састанка два лидера".¹⁴ У извештају југословенског Министарства иностраних послова наглашено је да је сусрет двојице председника „пре имао карактер пуне службене посете, него карактер кратког радног састанка, како је то у почетку било формално постављано од стране Американаца". У том смислу, „сусрет и разговори у Вашингтону представљају важан догађај чији значај прелази оквире билатералних односа".¹⁵

Судећи по садржини Кенедијевог поздравног говора, његовој здравици и тексту заједничког саопштења издатог по завршетку разговора, стиче се утисак да је истина, како је то и иначе обично случај, негде на средини. Пожелевши добродошлицу свом госту, Кенеди је у свом поздравном говору истакао да је најважније да у опасном свету у коме живимо и поред разлика у политичкој филозофији и океана који нас одвајају, „схваћамо базу политике и циљеве земаља широм света, како би се опасност могла смањити". При томе изразио је своје уверење да ће резултат Титове посете бити „да односи двају народа постану теснији, а наша стремљења ка националној независности буду ојачана".¹⁶ Пошто се Тито сагласио са Кенедијевим уверењем да ће њихов сусрет резултирати унапређењем билатералне сарадње и нагласио да је „југословенска влада увијек жељела да са Сједињеним Америчким Државама одржава добре и пријатељске односе", двојица председника отпочела су разговоре. Они су се одвијали у две фазе.

Преподневна рунда разговора отпочела је одмах после свечаног церемонијала пред Белом кућом. Разматране су само две теме: политичка ситуација у латиноамеричким земљама које је посетио Јосип Броз и односи Исток–Запад.

Иако је Кенеди био далеко боље обавештен о актуелној ситуацији у Латинској Америци од свог госта, ипак је испољио интересовање за Титове утиске по том питању. У ствари, то је био најбољи начин да се ближе упозна са садржином разговора које је пре посете САД-у водио југословенски председник са лидерима Бразила, Боливије, Перуа и Мексика.¹⁷

¹⁴ ДАМИП, 1963, ПА, ф-118, 434 446. Телеграм амбасадора Вељка Мићуновића из Вашингтона Државном секретаријату за иностране послове ФНРЈ.

¹⁵ ДАМИП, 1963, стр. пов, ф-1, 31, Посета председника Тита земљама Латинске Америке и САД.

¹⁶ ТНА, 172 002, NY 103 145/3, Kenedi Sees Tito Visit as Aiding Mutual Understanding; J. V. Tito, *Govori i članci*, knj. XVIII, str. 470–471.

¹⁷ Природно је било да је обојици председника у свежем сећању остао њихов ранији спор око америчког притиска на латиноамеричке државе да се не одазову на Титов позив да учествују на првом самиту ванблоковских земаља у Београду, септембра 1961. Тај притисак додатно је утицао на и иначе сазрелу одлуку Жаниа Квадроса (Janio Quadros) да поднесе оставку на функцију председника владе Бразила тачно уочи Београдског самита. (Д. Богетић, *Нова стратегија спољне политике Југославије*, Београд, 2006, стр. 368–369).

Не оптужујући директно САД за крупне проблеме у латиноамеричким државама, Тито је упозорио свог саговорника да драматична економска ситуација у тим земљама и њихова све израженија политичка нестабилност подстичу радикални екстремизам бројног дела популације, што све заједно доприноси порасту утицаја прокинески настројеног дела комунистичких партија. Иако је Бразил највећа држава Латинске Америке у њој је политичка нестабилност највећа и она самим тим представља највећу опасност по овај регион. Кенеди се сложио са Титовим опсервацијама, али не и са његовим тумачењем узрока и путева превладавања проблематичне ситуације у Латинској Америци. Док се Тито залагао за економску помоћ западних држава, првенствено САД-а, усмерену на развијање посебних привредних грана у латиноамеричким државама и поштовање њихове жеље да сачувају тешко стечену националну независност, Кенеди је предност давао иностраном приватном капиталу, осуђујући власти у овим државама управо због њиховог „супер-национализма” због кога капитал „бежи” од њих, а самим тим и могућност за привредни опоравак.¹⁸

Разматрање питања односа Исток–Запад, практично је сведено на два кључна комплекса питања: процену реалног домаћаја и стварне позадине новог курса совјетске спољне политике и појашњење садржине све упадљивијег југословенског приближавања социјалистичком лагеру.¹⁹ Од овог дела разговора је практично и зависио свеукупан исход сусрета Тито–Кенеди. Пред Титом је био тежак задатак да објасни своју безрезервну подршку актуелној Хрушчовљевој политици и такорећи потпуну идентичност ставова званичног Београда и Москве око свих важнијих међународних питања. Таква југословенска стратегија је на Западу тумачена као наговештај повратка Југославије у табор социјалистичких држава и њено трајно напуштање политике „неутрализма”, што је уједно био повод за доношење одлуке америчког Конгреса о укидању помоћи и укидању „клаузуле најповлашћеније нације” Југославији.

Југословенско приближавање Совјетском Савезу Тито је објаснио као логичну последицу своје доследне политике сарадње са свим државама које се руководе принципима мирољубиве коегзистенције и инсистирају на потреби споразумевања и преговарања. Док су званичници из Кремља гасили ове принципе, Југославија није могла с њима имати пријатељске односе, сада када је СССР променио своју спољну политику, Југославија је заинтересована за унапређење сарадње са том државом. При том, Тито је инсистирао на том да Југославија нипошто не жели да квари односе са Сједињеним Државама и Западом због одређеног побољшања у односима

¹⁸ МИЈ, КПР, I-2/САД, Забелешка о разговорима Тито–Кенеди. Преподневни разговори. Латинска Америка, 17. октобар 1963.

¹⁹ TNA, NY 103 145/6, 172 002, U. S. Visit of President Tito.

са СССР-ом. Колико су такве спекулације у Вашингтону бесмислене, аргументовао је чињеницом да се Југославија у својим економским односима са иностранством углавном оријентисана на Запад, из чега је произишло да би по њену привреду, али и политичку стабилност било погубно конфронтирање са САД-ом. У том смислу, Титова посета Москви крајем прошле године и разговори са Хрушчовом у Београду уочи Титове посете САД-у,²⁰ објашњени су као настојање Југославије да обезбеди сарадњу са што ширим кругом држава и тиме да и сама свој допринос напорима за успостављање мира и сарадње на општем међународном плану. При томе, Тито је искористио прилику да се чак у два наврата похвали америчком председнику како је приликом поменутих разговора у Москви и Београду утицао на Хрушчова да још енергичније у својим јавним наступима потенцира значај универзалне примене начела политике мирољубиве когизгенције.²¹

Кенеди није ни у једном моменту прихватио Титово становиште о крупним позитивним политичким променама унутар совјетског руководства, а још мање његове опсервације о Хрушчовљевој мирољубивој политици на светском плану. Подсетио га је да је Хрушчов умало изазвао светски рат претходне године када је инсталирао ракете са нуклеарним набојем на Куби. У совјетским војним снагама које и даље уживају гостопримство Фидела Кастра, Кенеди је видео велику опасност по безбедност америчког народа. Имајући све то у виду, амерички председник је сматрао да моменално совјетско инсистирање на споразумима и преговорима представља само део привремене тактике, а никако дугорочну спољнополитичку стратегију СССР-а.²² Међутим, пошто је Кенедија много више интересовао став његовог госта у вези са будућом политиком Југославије према СССР-у, он је углавном, ипак, био задовољан Титовом елаборацијом политичких премиса на којима ће трајно бити заснована будућа међународна позиција Југославије. Кратко је прокоментарисао излагање свог госта, уз опаску „да Југославија сасвим добро пролази са својом политиком”, а потом лежерно

²⁰ Јосип Броз је, од 4. до 21. децембра 1962, боравио са својом супругом и високим југословенским руководиоцима на одмору у Москви, а од 20. августа до 3. септембра 1963, у сличној посети Југославији, са члановима породице и сарадницима, боравио је Никита Хрушчов. Овакви учестали пријатељски и неформални сусрети Тита и Хрушчова, у америчком Конгресу су тумачени као крунски доказ повратка Југославије у табор просовјетских држава. Стога је, током разговора са Титом, Кенеди био заинтересован да из прве руке чује оцену и интерпретацију тих разговора. (ДАМИП, 1963, ПА, ф-118, 434 446. Телеграм амбасадора Вељка Мићуновића из Вашингтона Државном секретаријату за иностране послове ФНРЈ).

²¹ МИЈ, КПР, I-2/САД, Забелешка о разговорима Тито – Кенеди. Преподневни разговори. Латинска Америка, 17. октобар 1963.

²² TNA, NY 103 145/5, 172 002, Conversation between President Kennedy and President Tito, October 17, 1963.

предложио да прекину разговоре „пошто треба ићи на ручак”.²³ Очигледно је било да је солидно припремљен терен за поподневни део разговора, на коме је требало расправити најважније питање састанка двојице председника – питање обнављања економске и политичке сарадње Југославије и САД-а.

У поподневној рунди разговора на дневном реду су била питања везана за превазилажења одређених кризних жаришта у којима су инволвиране земље у развоју. То је била проблематика у којој је Тито покушао да се наметне као државник који захваљујући свом угледу и утицају у ванблоковским државама може да одигра улогу важног арбитра између њих и САД-а. У том смислу је упознао свог саговорника са жељом алжирског председника Бена Беле да разговара са Кенедијем око изналагања мирољубивог решења алжирско-мароканског сукоба. Кенеди је с великим интересовањем примио на знање ову иницијативу, изразивши своју спремност да се сретне са Беном Белом, кога иначе до тада није имао прилике да упозна. Током разговора који се односио на друга жаришта у свету, замолио је Тито да преиспита актуелну одлуку Југославије да повуче трупе своје мировне мисије из Јемена. Тито је објаснио да је поменуту одлуку Југославија донела у знак протеста због јеменских примедби на рачун Југословена, али да „разлози Председника Кенедија заслужују пуну пажњу” и да ће стога одлука бити поново размотрена „и по свој прилици ће се донети закључак да јединице остану и даље у Јемену”. Са своје стране, Кенеди је с одобравањем прихватио југословенске ставове о конкретним облицима економске помоћи земљама у развоју, како би се обезбедили елементарни услови за консолидацију њихових привреда и тиме смањила унутрашња политичка нестабилност, која често доводи до мешања страних сила у њихове унутрашње ствари и ширих међународних спорова.²⁴

Прелазећи на главну тачку дневног реда поподневног дела састанка, актуелну ситуацију у југословенско-америчким односима, Тито је указао Кенедију на одређене проблеме са којима се Југославија суочава у свом економском развоју због рестриктивних мере које су према њој увеле САД после Београдске конференције. Да би ублажио исказано незадовољство тим поводом, топло се захвалио за обимну економску и војну помоћ коју су САД пружале Југославији током последње деценије. Кенеди му је објаснио са каквим се све тешкоћама суочавала његова администрација у жељи да помогне развој југословенске привреде, с обзиром на то да се у Конгресу

²³ ДАМИП, 1963, стр. пов, ф-1, 31, Посета председника Тита земљама Латинске Америке и САД; *Исто*, 1963, ПА, ф-118, 434 446; МИЈ, КПР, I-2/САД, Забелешка о разговорима Тито–Кенеди. Преподневни разговори. Латинска Америка, 17. октобар 1963; TNA, NY 103 145/6, 172 002, U. S. Visit of President Tito.

²⁴ МИЈ, КПР, I-2/САД, Забелешка о разговорима Тито–Кенеди. Поподневни разговори. Латинска Америка, 17. октобар 1963.

налазе људи којима је тешко да схвате „разноврсност комунистичких система” и који на исти начин гледају на Југославију као и на Совјетски Савез, Пољску или Кину. То посебно долази до изражаја у последње време, када се ставови Југославије о свим важнијим међународним питањима такорећи не разликују од совјетских ставова.²⁵

Исказавши своје разумевање за сложену позицију свог саговорника у поменутом контексту, Тито га је обавестио да је Југославија спремна да се убудуће одрекне свих облика даље сарадње који имају карактер помоћи. На тај начин би била створена нова основа билатералних односа који би се у економској сфери свели искључиво на комерцијалну сарадњу засновану на обостраном економском интересу. Самим тим америчка администрација не би на почетку сваке фискалне године морала изнова да води мучну полемику са Конгресом око одобравања нове транше помоћи Југославији, а југословенско руководство не би било стално изложено оштрим нападима конгресмена, који су и код југословенског и код светског јавног мњења остављали лош утисак и штетили угледу Југославије. Међутим, одрицање Југославије од програма економске и финансијске помоћи подразумевало је и хитно повлачење конгресног амандмана којим се Југославији укида „клаузула најповлашћеније нације”, без које није било могућно замислити одвијање даље нормалне трговинске размене двеју држава. Друга одредница нове платформе југословенско-америчких односа, иницирана с југословенске стране, била је унапређење сарадње двеју држава независно од актуелног стања у југословенско-совјетским односима. Тито је инсистирао на томе да се амерички званичници морају помирити са новом политичком реалношћу и интересом Југославије да тесно економски и политички сарађује са СССР-ом и блоком социјалистичких држава. Овај вид сарадње је, по Титу, далеко делотворнији у склопу југословенске мисије, за коју су САД очигледно јако заинтересоване – на све већем осамостаљивању источноевропских земаља у односу на Москву и обликовање њихове све либералније унутрашње и независније спољне политике, по узору на Југославију. Дакле, нови југословенски курс према социјалистичком лагеру ни у ком случају неће се свести на придруживање том блоку држава, него сасвим супротно, његовој даљој дезинтеграцији.

Судећи по првој реакцији Кенедија на Титову сугестију да се будући билатерални односи поставе на нову основу адекватну политичкој реалности и новим кретањима у међународној заједници, с америчке стране испољена је спремност да се прихвати предложена платформа. Очигледно је било да је Кенеди са олакшањем примио на знање спремност Југославије да се убудуће одрекне коришћења свих транши програма економске и

²⁵ Исто, стр. 11–13.

финансијске помоћи. Управо то питање је било извор сталних спорова између америчке администрације и Конгреса и доприносило негативним реакцијама великог дела америчког бирачког тела у односу на политику коју је спроводио председник државе. Друга компонента нове платформе југословенско-америчких односа донекле се чинила и даље проблематичном, јер је претпостављала одређено удаљавање Југославије од САД-а, сразмерно југословенском приближавању СССР-у. То се итекако осетило у политици Југославије током последњих година и тога је, наравно, био свестан и Кенеди. Међутим, одбацивање Титове иницијативе и задржавање постојећег негативног тренда у односима САД-а и Југославије довело би несумњиво до далеко интензивнијег приближавања Југославије СССР-у, чија би крајња тачка могла бити потпуно југословенско губљења атрибута националне независности и њено потпуно утапање у блок просовјетских држава. Стога је с Кенедијеве стране изражена безрезервна спремност да учини све што је потребно да би се југословенско-амерички односи поново вратили на онај ниво на коме су раније били.²⁶

У склопу америчких настојања да помогну економски опоравак Југославије, Кенеди је обећао Титу да ће предузету енергичне кораке да се под хитно повуче конгресни амандман којим је предвиђено укидање „клаузуле најповлашћеније нације”. Тито је искористио прилику да му се директно захвали за помоћ коју су САД пружиле Југославији након земљотреса у Скопљу.²⁷ Имајући у виду да је Југославија суочена са проблемом смештаја преко стотину хиљада лица која су остала без крова над главом, Кенеди је обавестио Тита да САД намеравају да у року од месец дана ставе тим лицима на располагање 250 модерних монтажних барака, које ће у Скопљу подићи амерички војни персонал. Пошто је зима на прагу, Тито је овакав потез оценио као изузетно важан у склопу напора да се ублаже последице земљотреса. У сваком случају, оба поменута геста „добре воље” америчког председника додатно су позитивно утицала на превладавање атмосфере неповерења у југословенским политичким круговима у вези са намерама САД-а према Југославији.

²⁶ МИЈ, КПР, I-2/САД, Забелешка о разговорима Тито–Кенеди. Поподневни разговори. Латинска Америка, 17. октобар 1963; ДАМИП, 1963, стр. пов, ф-1, 31, Посета председника Тита земљама Латинске Америке и САД; *Исто*, 1963, ПА, ф-118, 434 446; TNA, NY 103 145/5, 172 002, Conversation between President Kennedy and President Tito, October 17, 1963.

²⁷ Пошто су обавештене о земљотресу у Скопљу, САД су хитно упутиле једну комплетну војну болницу, која је заједно са стручним особљем стигла у Југославију само три дана после земљотреса. Одмах после тога, америчка влада је поклонила за изградњу Скопља 25 милиона долара, а потом и одобрила као кредит даљих 25 милиона долара. (ДАМИП, 1963, стр. пов, ф-1, 25, Америчка помоћ поводом земљотреса у Скопљу; МИЈ, КПР, I-3-a/САД, к. 181, Информације о САД. Билатерални односи СФРЈ–САД; „САД и Југославија“, *Годишњак 1964*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 1964, стр. 316).

У сличном тону, по завршетку разговора, сачињен је и заједнички коминике. У њему је истакнуто: „Разговори су вођени у срдачној и пријатељској атмосфери и одликовали су се искреношћу у дискусији.” Ипак, најважнији став тог документа односио се на усаглашену платформу будућих југословенско-америчких односа: „Оба председника изразила су наду да ће односи између две земље, данас, када директна помоћ није више потребна, моћи даље да се развијају и на другим пољима, нарочито на пољу развоја нормалне спољне трговине, економских контаката, као и културних, научних и других размена.”²⁸

Иако је Тито, по одласку из Вашингтона, имао разлога да буде задовољан исходом разговора са америчким председником, укупан утисак битно су покварила збивања која су убрзо после тога уследила.

По окончању своје посете Вашингтону, Тито је авионом америчког војног ваздухопловства допутовао у Њујорк, седиште Уједињених нација, како би присуствовао XVIII редовном заседању Генералне скупштине ове организације. Титово појављивање у јавности искористиле су политичке организације српске и хрватске емиграције за учестале масовне манифестације најоштријих облика испољавања непријатељства према свом идеолошком противнику. Најтежи инциденти одигравали су се испред хотела „Валдорф Асторија”, који се налазио у елитном делу Њујорка, Парк авенији, а у коме је била смештена југословенска делегација. Демонстранти су засипали Тита бујицом најувредљивијих квалификација, не либећи се чак ни покушаја да се ножевима обрачунају са његовом пратњом. Један део њих, користећи се релативно незаинтересованим и пасивним понашањем њујоршке полиције, у једном моменту је успео да провали и у сам хотел, директно угроживши животе Тита и његових сарадника.²⁹ Исте вечери, југословенски министар иностраних послова Коча Поповић је у телефонском разговору са америчким државним секретаром Дином Раском упутио оштар демарш поводом немилих сцена. Због оваквих инцидената Тито је отказао пријем у хотелу „Валдорф Асторија”, заказан за 24. октобар, на који је било позвано више од 700 званица.³⁰

Због непријатности које је доживео приликом свог боравка у Њујорку, Титу су своје извињење тим поводом званично изразили председник Кенеди и Дин Раск, осудивши наступ Титових противника и јавно се ограђујући од њега.³¹ С југословенске стране, после стишавања првобитног револта и претрпљеног шока, све више долази до изражаја настојање да се

²⁸ МИЈ, КПР, I-1-2/САД. „Председник Тито у Вилијемсбургу“, *Преглед*, децембар 1963, стр. 12–13.

²⁹ ТНА, NY 103 145/5, 172 002; DAMIP, 1963, PA, f-118, 435 263.

³⁰ ДАМИП, 1963, ПА, ф-118, 434 446.

³¹ ДАМИП, 1963, ПА, ф-118, 435 263.

смири узаврела атмосфера настала после њујоршких инцидената. Процењено је да су демонстранти постигли свој циљ и успели да у одређеној мери умање позитиван ефекат Титове посете Вашингтону. Сва светска штампа је писала о изливима непријатељства Југословена настањених у САД-у према комунистичком режиму у Београду. Бес и мржња коју су испољавали југословенски емигранти према Титу допринели су даљем еродирању његовог ауторитета у очима америчке јавности и америчких конгресмена.³² Та чињеница више је бринула југословенске званичнике него саме непријатне сцене са којима су се суочили. Стога се Тито, напуштајући САД, у свом опроштајном телеграму Кенедију, није уопште обазирао на њујоршке инциденте. Срдачно се захвалио свом домаћину „на пријему и љубазној пажњи којом смо били окружени за вријеме нашег боравка у Вашингтону”. Истовремено је изразио своје уверење да ће разговори које су недавно водили „допринијети даљем позитивном развоју односа и сарадње између наше двије земље”.³³ У сличном духу су била конципирана и сва његова иступања по повратку у Југославију и изјаве дате појединим новинским агенцијама о боравку у САД-у. Непријатна епизода са југословенским емигрантима више нигде није помињана.

Готово одмах после одласка Јосипа Броза из САД-а, Кенеди је предузео мере за реализацију договора са југословенским председником о повлачењу конгресног амандмана којим је Југославији укинута „клаузула најповлашћеније нације”. Захваљујући његовом залагању, та рескриптивна мера је убрзо стављена ван снаге.³⁴ Међутим, овај гест добре воље према Југославији био је уједно и последњи његов политички акт на плану унапређења актуелног тренда југословенско-америчких односа у духу разговора које је водио са југословенским председником у Њујорку. Тито је био последњи државник чији је домаћин био председник Кенеди. Само месец дана после сусрета двојице државника, политичка каријера најмлађег председника у историји САД-а прекинута је атентатом у Даласу. Видно узбуђен, Јосип Броз се одмах јавио телефоном америчкој амбасади, прочитао своју изјаву на државном радију и лично се уписао у књигу жалости у амбасади САД-а. У изјави новинској агенцији Танјуг, 22. новембра, Тито је, поводом вести о Кенедијевој смрти, истакао да му је та вест пала утолико теже јер је са америчким председником недавно водио искрене и срдачне разговоре.

³² МИЈ, КПР, I-5-6/САД. „Председников пут“, *Билтен Танјуг*, октобар 1963; TNA, NY 103 145/7, 172 002.

³³ Ј. Б. Тито, *н. д.*, стр. 405.

³⁴ Конгрес је крајем октобра повукао поменути амандман. Међутим, будућу примену „клаузуле најповлашћеније нације” у односима са Југославијом условио је периодичним доношењем, за сваку наредну фискалну годину, посебне одлуке председника државе којом се одобрава такав третман Југославије. (ДАМИП, 1963, ПА, ф-118/САД, 42 510, 436 324, 437 285).

На основу тих разговора Кенеди је на Тита „оставио снажан утисак и као државник, и као човјек... Смрћу председника Кенедија амерички народ губи једну заиста крупну личност у својој историји, а мирољубиви свијет искреног поборника мира. Народи Југославије дубоко жале овај велики губитак који је претрпео народ Сједињених Америчких Држава, утолико више што је председник Кенеди својим односом према нашој земљи показао да је пријатељ југословенских народа.”³⁵

Када би се Титова изјава поводом смрти председника Кенедија подвргла дубљој анализи из данашње перспективе, онда би она имала далеко мање форму епитафа, а више карактер пролога једном новом раздобљу југословенско-америчких односа. Иако је после Кенедијеве смрти дошло до великих персоналних промена у структури америчке власти, праћених и одређеном променом неких одредница спољнополитичког курса, нова платформа југословенско-америчких односа, уобличена током сусрета Тита и Кенедија у Њујорку, није губила на својој актуелности. Њене политичке премисе трајно су остале детерминирајући фактор односа двеју држава, упркос бројним искушењима која су перманентно пратила њихову даљу сарадњу и спорење.

Summary

The First Tito's Visit to Washington D.C. – the Last Kennedy's International Meeting (October 17 1963)

Key words: *USA, Yugoslavia, Tito, Kennedy, foreign policy, murder attempt, blocks, coexistence, international relations*

The several years long attempts of the US administration and the Yugoslav officials to organize Tito's visit to the USA was finally realized in fall of 1963 when the leader of Yugoslav Communists met Kennedy in Washington D.C. after an marathon tour of Latin-American countries. The meeting was used for resolving the sticking points that marred the relations between the two countries, jeopardizing seriously their further cooperation.

Although it was an one-day visit, which was formally given an air of a official meeting on the insistence of the American party, it had a much broader meaning and political significance. After an ample exchange of opinions and clarification of contents of imperatives of foreign policy that were guiding their respective countries, the two presidents managed to reconcile their views and to

---

³⁵ Ј. Б. Тито, *н. д.*, стр. 429–430.

come to terms about the principles which would make up the new platform of Yugoslav-American relations. Since the fulfillment of the American program of economic aid for Yugoslavia was a constant source of friction between the two countries, Tito told Kennedy his country wouldn't insist on this form of bilateral economic cooperation, but rather on relations founded on mutual commercial interests. For his part, Kennedy had to reconcile himself with Belgrade's intention to establish close relations with the bloc of socialist countries and to accept that fact as political reality which was by no means aimed against the USA since it didn't presuppose inclusion of Yugoslavia into military and economic organizations of those states.

Although the murder in Dallas put the tragic end to Kennedy's career, the political premises of his agreement with Tito marked the period that followed, becoming the key determinants of the Yugoslav-American cooperation.